

Zakonska pravila o reji prašičev v 18. stoletju

Izbrani primeri

V zakonikih iz 18. stoletja pogosto najdemo predpise, ki določajo različna pravila za rejo domačih živali. Prebiranje teh pogosto za sedanje čase povsem nepomembnih zakonskih predpisov ob pomanjkanju takratnega strokovnega slovtva omogoča dodatne splošne presoje o reji posamezne vrste domačih živali.

V letih 1786 in 1787 so na Dunaju objavili zakone in uredbe, ki so bile sprejeti oz. dopolnjeni (spremenjeni) v času vladanja cesarja Jožefa II od leta 1740–1780. Naj pri tem spomnimo med drugim na tri za živinorejo izredno pomembne zakone (patenti):

- leta 1766: Die Schaafzucht zu erweitern und zu verbessern. (Razširitev in izboljševanje ovčereje),
- Leta 1775: Bienenzuchtverbreitung. (Razširjenje čebelarstva),
- Leta 1777: Instruction in Betreff der Pferd zuchtverbesserung. (Instrukcija glede izboljšanja konjereje).

Predpisana so bila tudi nekatera druga pravila, ki so povezana z rejo prašičev in jih bomo na kratko predstavili v tem sestavku, da bomo vedeli nekaj več o reji prašičev v 18. stoletju.

O reji prašičev v Sloveniji v 18. stoletju

Za boljše razumevanje zakonskih pravil se v kratkem seznanimo z rejo prašičev v Sloveniji v 18. stoletju.

Novak (1970) piše: »Prašiče so sprva redili predvsem na paši. Posebno važna je bila paša v hrastovih, cerovih in bukovih gozdovih, ki jih je bilo še v 17. stoletju dosti več, kot jih je danes. V teh gozdovih so se prašiči hranili z želodom in žirom. Prašiče so gonili na tako pašo tudi od daleč. Za pašo so gospodstva dobivala žirovščino (glandaticum, aasrecht) v denarju, pa tudi v plečutih. Pravico do žirjenja so gospodstva na Primorskem dajala v zakup.

Posebno je narasel pomen prašičereje v 16. stoletju, ko so pričeli uporabljati

mast. V nekaterih krajih na Kranjskem so že zgodaj prašiče kupovali, zlasti na Hrvaškem, od koder so jih v tropih gonili vsako leto. Pitali so jih za domačo potrebo, za preskrbo mest in trgov. Mnogo so jih tudi prodajali na Beneško, tako žive kakor tudi kot mast in prekajeno meso. Na slovenskem Štajerskem je bila morda zavoljo pomanjkanja hrastovih gozdov in zaradi uvoza s Hrvaškega in iz Slavonije ter z Ogrskega v 16. in 17. stoletju reja prašičev neznatna. Po mitniških podatkih za dobo 1710–1720 so uvozili na Kranjsko letno okoli 5000 plemen- skih prašičev«.

Britovšek (1960) opisuje, da je »med služnostne pašne pravice spadala tudi pravica podložnikov do svinjske paše. Obseg svinjereje je bil v XVI. in XVII. stoletju odvisen predvsem od razprostranjenosti bukovih in hrastovih gozdov. Na podložnih posestvih so navadno redili le po nekaj svinj, na graščinah pa je njihovo število kolebalo od 10 do 20, v mnogih primerih je bilo to število preseženo. Podložniki so svinje navadno pasli skupno z drugo živino na pašnikih ali v gozdovih, kjer so imeli pravico do paše. V XV. in XVI. stoletju so pričeli ponekod zviševati dajatve za svinjsko pašo, drugod pa so začeli celo omejevati pravico do nje. Mnoge zemljiške gosposke so dovoljevale svinjsko pašo le, če sta želod ali žir dobro obrodila. Kot je razvidno iz številnih urbarjev iz XVI. in XVII. stoletja, so domači podložniki to pravico večinoma uživali, ne da bi zato plačevali posebne dajatve izven okvira rednih urbarskih dajatev; tuji podložniki so morali plačevati predpisane denarne ali naturalne dajatve, katerih višina se je ravnala predvsem po starosti svinj. Pravice do svinjske paše so nastale na osnovi dogovorov, pogodb in zastaranih pravic. Delili so jih na določene in nedoločene. Določene so bile, če je bilo število svinj za pašo s predpisi točno določeno, v obratnem primeru so bile nedoločene. Prehod svinjereje iz pašniškega gospodarstva na hlevsko rejo je bil na Kranjskem izveden do druge polovice XIX. Stoletja. Pospeševale

so ga predvsem nove agrarne razmere v pomarčni dobi in večje izkoriščanje krmnih rastlin in okopavin, ki so jih začeli na Kranjskem uvajati v skladu z fiziokratskimi prizadevanji.«

V Ilirskem listu (1821) najdemo za 25. januar v zgodovinskem dnevniku za Kranjsko naslednji zapis: »Velikansko množico prašičev so gnali iz Hrvaške skozi Kranjsko proti sosednjim deželam (l.1715)«.

Neznani avtor je v Kmetovalcu (1916) v članku »Zgodovinski razvoj cene za odstavljenе pujske na Kranjskem« zapisal: »Konec XVIII. stoletja: Prašiči so se redili le za domačo potrebo in za neznatno potrebo naših mest in trgov, kajti izvoza prašičev ni bilo nikakega. Kmet je bil takrat silno skromen, ni potreboval toliko zabele kakor danes in razna mlečna jedila so morala nadomestovati mast in meso. Na Kranjskem je bilo konci 18. stoletja kakih 50.000 samostojnih kmetij in neka- ko ravnotoliko je utegnili biti v deželi prašičev. Prašičereja je pa bila le v nekterih pokrajinah doma in v drugih pokrajinah so kupovali že odrasle medle prašiče (večinoma 1/2 do 3/4 leta stare), ki so jih v jeseni in pozimi poredili. Prašičje krme takrat ni bilo veliko, kajti krompirja še nismo imeli in istotako ne pese, ki je še bolj pozno prišla v deželo.

Prašičereja je bila okoli leta 1800 na Kranjskem neznatna; imeli smo komaj 50.000 prašičev, in ko se je v drugi polovici prejšnjega stoletja pričel živahnejši trgovski promet, je prašičereja celo nazadovala, dasi se je jelo število praši-

čev hitro dvigati. Kmetje so pozabili na prašičerejo, kajti ravnanje z brejimi svinjami in s pujski je zamudno, težavno in riskantno, zato so rajše kupovali cenene odrasle hrvaške prašiče, ki so dohajali v mnogoštevilnih tropah po prekupcih v deželo po vseh cestah preko Dolenjske na Gorenjsko in Notranjsko. Na Hrvaškem, v Bosni in tudi na Ogrskem so prašiči posebne pasme živeli leto in dan takorekoč zastoj v hrastovih in bukovih gozdih ter so prihajali k nam po zelo nizki ceni. Krme za prašiče je bilo vedno več, kajti krompir se je splošno razširil, vpeljala se je pesa in kmet ni mislil več na lakoto, saj mu je železnica lepše žito ali naravnost moko cenejše pred vrata pripeljala, kakor ga je domače žito stalo.«

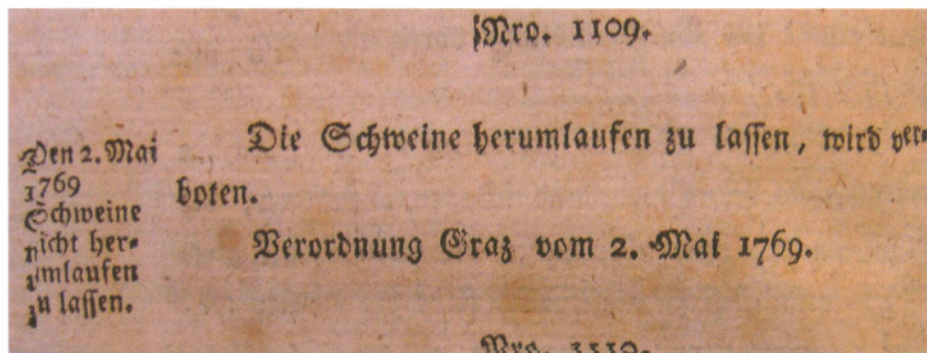
Zakoni in uredbe, povezani z rejo prašičev

Leto 1753

Verordnung: Den 21 April 1753.

Die Wirtshäuser sind sauber zu halten (Uredba za snago in čistočo v gostilnah)

Klanje prašičev in druge takoimenovane mlade živine v gostilnah povzroča veliko

nesnage v okolici in tudi znotraj poslopij in tako razne nevšečnosti ter ogrožanje zdravja. Uredba najostreje predpisuje, da se pri klanju prašičev in druge mlade živine ohranja potrebna čistoča. Po klanju je potrebno še isti dan vse počistiti. Prepovedano je držati žive živali za klanje preko noči v hišah. Poleg tega naj se razmisli, kako bi vsa klanja opravljali izven mesta.

Leto 1761

Patent: Den 7 Mai 1761. Den Adbeckern und Scharfrichtern wird die Halt und Mastung des Schweinviehs untersagt (Zakon o prepovedi, da konjederci in rablji

redijo in pitajo prašiče)

Po ugotovitvi, da rablji pitajo prašiče s kadavri ujetih in izkoženih psov in da mesa tako spitanih prašičev ne uporabljajo samo za lastno prehrano, ampak tudi za prodajo, so jim prepovedali rejo in pitanje prašičev.

Leto 1763

Verordnung: Den 6. Oktober 1763.

Wie sich bei erkranktem Vieh zu verhalten? (Kako naj se ravna z obolelo živino?)

Napisanih je osem pravil, ki določajo med drugim, da je potrebno obolelo živino osamiti, da se jo žene pozneje in le ob lepem vremenu na pašo in da se jo potem

DENKAMILK TOP-S in EXTRA

**ZDAJ ŠE
UGODNEJE**

MLEČNA NADOMESTKA ZA IZJEMNO IN VARNO VZREJO VAŠIH TELET !

DENKAMILK TOP-S

- ne vsebuje gensko spremenjenih organizmov
- vsebuje probiotike, prebiotike, organske kisline in eterična olja
- je izredno topen in zelo stabilen
- je odličnega okusa
- visoko prebavljiv
- je primeren za napajanje preko avtomatov
- omogoča odlične dnevne priraste
- ugodno vpliva na zdravje telet

DENKAMILK EXTRA

- je izredno topen in zelo stabilen
- je odličnega okusa
- vsebuje probiotike, prebiotike, organske kisline in eterična olja
- vsebuje visok delež, dobro prebavljivih in biološko visoko vrednih beljakovin
- ugodno deluje na razvoj prebavil in omogoča odlične dnevne priraste
- ugodno deluje na zdravje telet

Naročila:

telefon 01/584 26 65
fax 01/584 26 07

emona krmila
uspeh v reji

JATA EMONA, d.o.o., Agrokombinatska 84, 1000 Ljubljana, www.jata-emona.si

kmalu žene domov, da se hlevi temeljito čistijo in nastiljajo, osebju, ki pride v stik z bolno živino, je treba preprečiti stike z zdravo živino, in da je treba poginulo živino takoj zakopati najmanj eno klaftro (1,9 m) globoko.

Leto 1768

Patent: Den 20. August

1768. Waldungsexzessen

Abstellungspatentenerneuerung

(Zakon o dopolnitvi zakona o gozdovih)

Gozdni zakon se spremeni tudi za ovce in prašiče, ki naj se čimmanj gonijo v gozdove, ampak naj se pasejo na posestvih in neobdelanih poljih izven gozda.

Leto 1769

Verordnung: Den 2. Mai 1769.

Schweine nicht herumlaufen zu lassen (Uredba o prepovedi prostega tekanja prašičev)

Prepovedano je, da prašiči okoli prosto tekajo.

Leto 1792

Verordnung: Den 14. April 1792.

Verschiedene in Steiermark bemerkte Missbrauche werden abgestellt; 3. dass die sogenannte Umringlung frey herumlaufender Schweine ... unterlassen wird (Različne na Štajerskem opažene zlorabe

bodo odpravljene; 3. opustitev takoimenovanega obročkanja prosto okoli tekajočih prašičev ...)

Med zlorabe je uvrščena tudi opustitev obročkanja prašičev. Določeno je, da se ne sme nobenega neobročkanega prašiča pustiti na njive ali travnike in jih tako prehranjevati na škodo drugih; vsak lastnik teh živali mora sprejeti, če so te poškodovane ali celo ubite, da mu preostane le pravica do poškodovanih ali ubitih prašičev, brez upravičenosti do povrnitve oškodovanja.

O škodi, storjeni po živini

Dolenc (1935) in Sergij (1996) v svojih monografijah o Pravni zgodovini na Slovenskem ozemlju opisujeta tudi pravno ureditev za povrnitev škode, ki jo je naredila živina. Dolenc (1935) tako piše, da je glede živine pravo dovoljevalo, da sme vsakdo živino zarubiti, čim jo najde na svojem, ko dela škodo ali jo je že napravila. Glede škode, storjene po živini, je v gorskih bukvah** še posebno določilo, ki odreja čisto enostavno, kdor po živini stori škodo, ta je dolžan čisto škodo povrniti, vrh tega pa plača še od glave živine globo.

V nadaljevanju je zapisal: »Kože in prašiči so vinogradom najbolj nevarna živina. Še začetkom XVIII. stoletja (leta 1720) je veljalo, da je treba te živali, če se zalotijo v škodi, enkrat ali dvakrat zapo-

diti, tretjič pa se smejo kakorkoli ubiti, tudi ustreliti. Ponekod je veljalo, da se smejo prašiči ustreliti, če se najdejo v škodi, pa so last posestnika, ki je podložnik tuje gorske police, kajti v tem primeru se lastnik prašičev ne da kaznovati. Sredi 18. stoletja pa je veljalo (leta 1758): »Hornvieh im Schaden soll eingetrieben werden, die Schweine dürfen sogar totgeschossen werden (govedo, ki je v škodi, je treba odgnati, prašiče pa se lahko celo ustreliti)«. Še pozneje (leta 1772) pa je obča sodba glasila: »Die Schweine, wann solche im Berg angetroffen werden, sollen zusammenschlagen werden (prašiče, ki se jih zaloti v vinogradu, se lahko premlati)«. Glede posebej nevarne živine, svinj in koz, se odreja drugod na več mestih še to, da je treba najprej poklicati na pomoč sosedu, da bodo »Schreimannen« (priče) za dokaz, potem se šele sme živino v škodi ubiti. V besedilu gorskih bukev, ki so si ga hleveški vinogradniki sami avtonomno sestavili (1801), pa je stalo, da se mora škodo, nastalo zbog popašanja, povrniti v polnem znesku, cena naj se določi prav dobro, oškodovatelj mora plačati gorniku*** za cenitev in za pota en četrta vina, koze in svinje, ki se zalotijo v vinogradu, pa sme vsak ustreliti. Tu se torej več ne vpraša nič, ali je škoda nastala, tudi ni treba klicati nobenih sosedov za dokaz škode, dejstvo samo opravičuje vsakogar, da ubije označeno živino v vinogradu. Ravno to pa je bilo že sklenjeno več kot sto let prej na Vinjem vrhu (leta 1698), kar kaže, da je bilo pravno prepričanje, da se sme ubiti živino izvestne vrste v škodi, precej splošno, dasi je Leopold I. koncem XVIII. stoletja odredil, da ni dovoljeno ubiti živinč, razen pri zalotitvi pri poškodovalnem dejanju. Mimogrede bodi navedeno, da je o.d.z. za Avstrijo (leta 1811), ki velja še danes na slovenskem ozemlju, ustanovil pravilo (§ 1321), da kdor živino na svoji zemlji dobi, zbog tega ni upravičen, da jo ubije, on jo mora s primerno silo odpoditi ali »zarubiti«.

Zaključne misli

V 18. stoletju je prevladovala pašna reja prašičev, namenjena v prvi vrsti samoskrbi. Zakonska pravila so predpisovala čistočo pri klanju v gostilnah, prepovedala so rejo in pitanje prašičev konjeder-

MLEČNI NADOMESTEK ZA TELETA

Fokkamel Extra

GOSPODAR, PRIVOŠČI MI SAMO NAJBOLJŠE!!

NEVERJETNA CENA !!!!!?

33,78 EUR/25 kg

* za zdravo tele
* od 4 dneva dalje
* brez drisk
* dober prirast
* dobiček
* tudi za napajalne avtomate

NA VOLJO V VSEH DOBRO ZALOŽENIH KMETIJSKIH TRGOVINAH

~~39,75 EUR za 25 kg~~

Cena je priporočena MPC z vključenim 8,5% DDV

10% + 5% spomladanskega skupno 15% popusta

INFORMACIJE:
its SOPOR
SLOVENIJA, 1000 Ljubljana, Kotnikova 24
INFO: 01/432 73 75, 432 73 66

www.kmetovalec.si

cem in rabljem, ker so jih krmili s kadavri izkoženih psov, določala so ravnanja z bolno živino (poučno tudi za današnje čase) in omejevala ter odsvetovala so pašo prašičev v gozdovih. Zanimiva je uredba iz leta 1769, ki prepoveduje, da bi prašiči okoli prosto tekali, in iz leta 1792, ki zahteva obročkanje prosto okoli tekajočih prašičev. V dodatku je povzetek zapisov o pravni ureditvi za povrnitev škode, ki jo je naredila živina. Med najbolj nevarno živino za vinograde so šteli prašiče in koze. V 19. stoletju se je prašičereja spremenila in uveljavljala se je hlevska reja. Dopolnjevala in spreminjala so se tudi zakonska pravila.

Viri

Britovšek, Marijan. Razkroj fevdalne agrarne strukture in prehod na individualizirano kmetijstvo na Kranjskem. I. del. 8(1960)2, str. 81 – 90, Kronika

Britovšek, Marijan. Razkroj fevdalne agrarne strukture in prehod na individualizirano kmetijstvo na Kranjskem. II. del. 8(1960)3, str. 159 – 165, Kronika

Dolenc, Metod. Pravna zgodovina za slovensko ozemlje. Ljubljana 1935, 559 strani

Historisches Tagesbuch für Krain. Štev. 3., petek 19. januar 1821, str. 9, Illyrisches Blatt

Novak, Vilko. Živinoreja. A V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. Ljubljana 1970, str. 343 – 394

Sammlung : aller k. k. Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740. bis 1780., die unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. theils noch ganz bestehen, theils zum Theile abgeändert sind, als ein Hilfs- und ergänzungsbuch zu dem Handbuche aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die k. k. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer chronologischen Ordnung : mit allergnädigster Freiheit. Wien : Mößle J. G., 1786-1787, Bd. 1: 1786. - XL, 454 str. ; Bd. 2: 1786. - XXXVI, 456 str. ; Bd. 5: 1786. - LII, 527 str. ; Bd. 6: 1786. - LXIV, 712 str. ; Bd. 7: 1786. - 606 str. ; Bd. 8: 1787. - 634 str.

Sr. k.k. Majestät Franz des Zweyten politische Gesetze und Verordnungen für die Oesterreichischen, Bömischen und Galizischen Erbländer. Erster Band. Wien 1817, 300 strani

Vilfan, Sergij: Pravna zgodovina Slovencev: od naselitve do zloma stare Jugoslavije. Ljubljana 1996, 567 strani

Zgodovinski razvoj cen za odstavljenе pujske na Kranjskem. 33(1916), št. 13, str. 100 – 101 in št. 14, str. 108-109, Kmetovalec.

**** GORSKE BUKVE:** Deželni knez je za Štajersko izdal gorske bukve leta 1543, s čimer je želel rešiti spore med fevdalci in mesti glede naseljevanja gorskih zemljišč. Bukve so urejale značaj podložniškega razmerja pri zakupu po gorskem pravu. Dajatev se je imenovala gorščina. Poleg dajatev so bukve urejale tudi mejaške zadeve, dedovanje, prenos lastništva; trgategv »le z gospodovim dovoljenjem«, da ne bo vino prekislo. Določene so bile kazenske sankcije za nepravilnosti v vinogradih, za nasilen vdor v zidanico, ... Gorske bukve so vsebovale veliko pred-

pisov o pravilnem obdelovanju vinogradov, o njihovem zavarovanju s plotovi, da jih ne bi poškodovala živina ali divjad, o cestah in poteh, o čiščenju ozar med posameznimi vinogradi, o začetku trgatve, ki se je smela pričeti samo z dovoljenjem gorskega gospoda ali pa po sklepu izvedencev iz vrst sogornikov, da ne bi bilo vino prekislo zaradi prezgodnje trgatve ali pa da ne bi prepozno začeta trgategv zmanjšala pridelka.

***** GORNIK:** zakupnik vinograda

prof. dr. Andrej Šalehar, zaslužni profesor,
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, 1230 Domžale

Prvi molzni robot za hlev s privezano rejo

V Kanadi so predstavili prvega molznega robota, ki omogoča avtomatizirano molžo v hlevih s privezanimi kravami. Podjetje Milkomax je robot poimenovalo Roboleo. Sestavljen je iz klasične robotske roke, celoten molzni del pa je montiran na podvozju, ki se po tirnici pomika po blatilnem hodniku za živalmi. Robotska roka natika molzno enoto od strani. Robotska roka in laser za določanje položaja seskov izvirata od podjetij Lely in Fullwood. Glede na mlečnost krav robot zmore pomolsti 50 do 90 krav.

